

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Language Polonae Pertinentia (2018)

ISSN 2082-0909

DOI: 10.24917/20820909.9.24

Kinga Kasprzak

0000-0001-5011-9753

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Miejsce dziedzictwa polsko-żydowskiego we współczesnej szkole¹

Autorka recenzowanej książki Agnieszka Kania jest polonistką związaną z Katedrą Polonistycznej Edukacji Nauczycielskiej na Wydziale Polonistyki UJ, współautorką cyklu podręczników *Czarowanie słowem* oraz autorką prac naukowych z dziedziny dydaktyki literatury i kultury (w szczególności poświęconych roli edukacji polonistycznej w kształtowaniu poczucia tożsamości narodowej). Brała udział w ogólnopolskim projekcie IBE „Dydaktyka literatury i języka polskiego w gimnazjum w świetle nowej podstawy programowej” oraz międzynarodowym programie „Polish and Israeli Pre Service Teachers: The Healing Process” przy udziale MNiSW. Dorobek naukowy autorki świadczy o bardzo dobrej orientacji w tematyce polsko-żydowskiej w edukacji szkolnej.

Rekomendowana książka Agnieszki Kani *Lekcja(nie)obecności. Dziedzictwo polsko-żydowskie w edukacji polonistycznej* jest kontynuacją poprzedniej rozprawy, poświęconej kształtowaniu poczucia tożsamości narodowej na lekcjach języka polskiego („*Polak młody*” na lekcjach języka polskiego. *Edukacja polonistyczna a kształtowanie poczucia tożsamości narodowej*). Praca stanowi efekt doświadczeń autorki zebranych w trakcie wieloletniej pracy w szkole, jak również projektu naukowo-edukacyjnego². Celem badawczym najnowszej książki jest „zapropozowanie podstawowych sposobów jego [dziedzictwa polsko-żydowskiego – przyp. K. K.] aplikowania do rzeczywistości polonistyki szkolnej – i to w określonym, narodowo- i kulturowo-tożsamościowym kontekście” (s. 19). Tym samym autorka wypełnia przestrzeń pomiędzy profesjonalnymi i specjalistycznymi wydawnictwami na ten temat a znikomą wiedzą o relacjach polsko-żydowskich.

¹ Agnieszka Kania, *Lekcje nieobecności. Dziedzictwo polsko-żydowskie w edukacji polonistycznej*, Universitas, Kraków 2017.

² Agnieszka Kania kieruje projektem polsko-izraelskim w Centrum Badań Edukacyjnych i Kształcenia Ustawicznego na Wydziale Polonistyki UJ. Program realizowany jest od marca 2016 roku z pomocą dr Sharon Azarii we współpracy z Talpiot Academic College oraz Givat Washington College of Education. Biorą w nim udział studenci specjalności nauczycielskiej z Polski oraz z Izraela.

Na publikację składają się cztery rozdziały (*Od tożsamości „narodowej” do „kulturowej”, Dziedzictwa polsko-żydowskiego na lekcji obecność obowiązkowa, Holokaust a edukacja na miarę XXI wieku, Problemy polskiej pamięci zbiorowej*), które autorka poprzedza wstępem, a całość zamyka *Aneks*. Książka jest spójna kompozycyjnie. Każdy z kolejnych rozdziałów jest uzupełnieniem poprzedniego. Po części informacyjnej na temat zjawiska tożsamości kulturowej we współczesnej szkole (rozdział I) autorka wymienia powody konieczności poruszania tematyki polsko-żydowskiej na lekcjach języka polskiego (rozdział II), by następnie przejść do problematyki Holokaustu w kontekście wyzwań edukacji XXI wieku (rozdz. III) oraz kwestii polskiej pamięci zbiorowej (rozdz. IV). *Aneks* stanowi nieodłączny element pracy, zawiera tekst zaproponowany do lektury z podziałem na role oraz prezentacje lekcji zrealizowanych przez studentów w ramach projektu naukowo-edukacyjnego. Bibliografia została oparta na rzetelnym rozpoznaniu materiału w badanym przez autorkę zakresie.

Agnieszka Kania z pokorą odnosi się do ogromu materiału dotyczącego omawianego problemu, słusznie jednak z niego nie rezygnuje, gdyż zauważa „brak opracowań, które w sposób kompleksowy i komplementarny, a równocześnie podpowiadający rozwiązania organizacyjne, odpowiadałyby na potrzeby polonistyki szkolnej pod koniec drugiej dekady XXI wieku” (s. 13). Trafnie dostrzega, iż dokonywane zmiany programowe nie są „adekwatne do problemów współczesnego świata” (s. 13), problemu braku tolerancji i otwartości na to, co nowe i „inne”. Dlatego kategoria „inności” stanowi dalszy punkt wyjścia do rozważań nad kwestią miejsca dziedzictwa polsko-żydowskiego we współczesnej edukacji polonistycznej.

Autorka słusznie zwraca uwagę, iż od lat w edukacji dominuje jeden model polskości utrwalony przez kanon lektur – polskości martyrologicznej, pomijającej fakt, że przecież polskość kształtowana była przez setki pokoleń należących do różnych kultur. Biorąc pod uwagę to założenie, Agnieszka Kania dostrzega „konieczność poszerzenia zakresu tradycyjnie pojmowanych wartości” (s. 28), odwołując się przy tym do prac innych badaczy (m.in. S. J. Żurka, I. Morawskiej). Z rozważań tych wyłania się nowe zadanie nauczyciela – praca nad tym, by nie zanikła pamięć o kulturze żydowskiej. Jest to powód, dla którego istnieje potrzeba nieustannego poszukiwania nowych pomysłów na lekcje oraz sposobów mówienia o tożsamości narodowej. W pełni zasadne w związku z tym jest przekonanie, iż kształtowanie tożsamości narodowej należy zacząć jak najwcześniej od poznania kategorii „innego”. Punktem wyjścia do takich rozważań może stać się, zdaniem autorki, baśń Hansa Christiana Andersena *Brzydkie kaczątko*. Przy czym A. Kania zaznacza, że pierwszym krokiem powinno być wyszukiwanie cech wspólnych (np. w przyjaźni), a dopiero potem odkrywanie różnic.

Znaczącym walorem książki jest weryfikacja w praktyce lekcyjnej projektów metodycznych przez Agnieszkę Kanię lub jej studentów. Autorka, biorąc pod uwagę uwarunkowania szkoły, w interesujący sposób przedstawiła koncepcje zajęć uwzględniających współczesne potrzeby uczniów. W opisanych projektach umiejętnie połączyła przeszłość ze współczesnością, prezentując nowe odczytania tekstów znanych, np. *Ocalonego* Tadeusza Różewicza czy *Mendla Gdańskiego* Marii Konopnickiej. Zintegrowała kształcenie literackie i kulturowe z pracą wychowawczą, ukazując spektrum możliwych działań na lekcjach języka polskiego (nie tylko w trakcie omawiania tematyki polsko-żydowskiej). Biorąc pod uwagę przedstawione propozycje

dydaktyczne oraz opisy efektów przeprowadzonych projektów nie mam wątpliwości, iż Agnieszka Kania ma świadomość zadań, jakie stoją przed szkołą i nauczycielami oraz ograniczeń czasowo-organizacyjnych. W zaprezentowanych rozwiązaniach metodycznych widać troskę o realizację zamierzonych celów, czemu sprzyjać mają również proponowane projekty pozalekcyjne³.

Pomysł interdyscyplinarnych zajęć pozalekcyjnych sugerowany przez autorkę stanowi niezwykle inspirację dla nauczycieli. Jego ogromną zaletą jest zmiana nastawienia uczestników programu do Żydów i kwestii polsko-żydowskiej. Jednak postulat „połączenia wysiłków polonisty, historyka, katechety, nauczycieli wiedzy o kulturze oraz języka polskiego i wspólne ustalenie, jakie treści i kiedy mogą pojawić się symultanicznie czy komplementarnie” (s. 76) jest bardzo trudny do zrealizowania, biorąc pod uwagę system działania szkół po nowej reformie (praca na „dwie zmiany”, liczebność klas). W mniejszych szkołach, przy współpracy nauczycieli, uważam, że zadanie to jest możliwe do wykonania.

Zaprezentowane projekty pokazują autorkę nie tylko jako dydaktyka, doceniającego tradycyjne metody nauczania. Dostrzega ona również, co ważne, konieczność włączenia w proces edukacyjny tzw. nowoczesnej metodyki. Korzystając z osiągnięć dydaktyki zagranicznej przedstawia znakomity projekt *silent conversation*, czyli rozmowy w milczeniu. Jest to na pewno koncepcja bardzo pomocna przy omawianiu tematów „trudnych”, wywołujących wiele emocji. Poszukiwanie oraz czerpanie pomysłów z różnych źródeł świadczą o twórczym podejściu autorki do badanej problematyki oraz o jej dużym doświadczeniu jako dydaktyka szkolnego.

Agnieszka Kania ma świadomość, iż mimo wielu ukazujących się opracowań, nie wszystkie propozycje dydaktyczne pojawiające się na rynku wydawniczym są wartościowe. Nie waha się poddać krytyce opracowań przesyconych nachalnym dydaktyzmem (np. zbiór opowiadań *Spotkanie z Innym*) bądź zawierających zbyt duży ładunek emocjonalny (np. *Osmaleni* Irit Amiel). Celnie zwraca uwagę na nieumiejętne wykorzystanie utworów w podręcznikach szkolnych, czego dowodzi profesjonalna analiza tych podstawowych narzędzi dydaktycznych, adresowanych do uczniów. Autorka podpowiada również, w jaki sposób można lepiej i efektywniej wykorzystać proponowane w podręcznikach teksty lekturowe.

Kania nie pomija w rozważaniach trudności wiążących się z omawianiem problematyki Holocaustu na lekcjach języka polskiego. Dostrzega brak wystarczającej wiedzy u studentów polonistyki na jego temat, jak również u samych nauczycieli, którzy nie są dobrze przygotowani do mówienia o tak trudnych tematach. Jednocześnie słusznie postuluje, aby o Holokauście zacząć rozmawiać z uczniami jak najwcześniej, gdyż „to doświadczenie będzie miało wpływ na kształtowanie się osobowości i postrzegania świata na dalszych etapach życia uczniów” (s. 91). Na poparcie swojej tezy autorka przywołuje wypowiedzi specjalistów – psychiatry, psychoanalityka i pedagoga, dzięki czemu czytelnik nie ma wątpliwości, że przedstawiona koncepcja jest przekonująca.

Za godny uwagi uważam również podrozdział poświęcony rozważaniom na temat językowego obrazu Żyda („*Zło bierze się z gadania*” lub... z milczenia), w którym

---

³ Mowa o projekcie „Losy Żydów z krakowskiego getta”, zrealizowanym przez bibliotekarkę Jolantę Sotołę i nauczycielkę historii Ewelinę Bujakowską z udziałem Agnieszki Kani w marcu 2016 roku, a także o działaniach Fundacji Forum Dialogu w ramach Szkoły Dialogu.

autorka opierając się na wypowiedziach dydaktyków, językoznawców i historyków, zwraca uwagę na deprecjonowane dotąd umiejętności dostosowywania języka na lekcjach tak, aby unikać wyrazów (i związków frazeologicznych), obciążonych negatywną semantyką. Jest to bardzo istotna kwestia, gdyż polonista może nieświadomie utrzymywać lub pogłębiać negatywne stereotypy kulturowe.

***

Koncepcja książki oraz cały wywód merytoryczny podporządkowane zostały, jak sugeruje tytuł, obecności/nieobecności dziedzictwa polsko-żydowskiego na lekcjach języka polskiego. Autorka dostrzega konieczność świadomego mówienia o Holokauście, odwoływania się do teraźniejszości przy omawianiu tekstów dla uczniów nieaktualnych, jak również uwzględniania nowych tekstów spoza podstawy programowej. Publikacja stanowi więc niezwykle pomoc dydaktyczną dla nauczycieli, chcących uchronić uczniów od niewiedzy na temat dziedzictwa polsko-żydowskiego, a w konsekwencji – od podtrzymywania lub utrwalania negatywnych stereotypów kulturowych. Propozycje dydaktyczne pracy z tekstami literackimi są przekonujące, ciekawe, solidnie uzasadnione i zweryfikowane w praktyce.

Książkę o polsko-żydowskim dziedzictwie w edukacji polonistycznej Agnieszka Kania kończy (auto)pytaniem kierowanym do każdego nauczyciela: „Skąd się biorą moje lekcje języka polskiego?” Czytelnik odbiera je jako swoiste zaproszenie do szerszej dyskusji o formacyjnej roli i miejscu w edukacji tego dziedzictwa. Dyskusji nie tylko wartej uwagi, ale i szczególnie dziś potrzebnej.